

🌀 **שם המחקר:** בנייה, תיקוף ושימוש בכלי סקר תפקודי חדש עבור בוגרים עם מוגבלות שכלית התפתחותית

(מש"ה)

🌀 **שנה:** 2023

🌀 **סוג מחקר:** דוקטורט

🌀 **מס' קטלוגי:** 890-277-2020

🌀 **שמות החוקרים:** נופר בן דוד, בהנחיית: פרופ' מאיר לוטן ופרופ' דניאל סנדר מורן

🌀 **רשות המחקר:** אוניברסיטת אריאל

תקציר:

עבודת דוקטורט זו נעשתה במימון קרן שלם.

רקע

מוגבלות שכלית התפתחותית (מש"ה) מתבטאת בקשיים תפקודיים בשלושה תחומים עיקריים – מושגי, מעשי וחברתי. הדעה המקובלת כיום על ידי מובילי דעה בארץ ובעולם מגדירה מש"ה כמצב דינמי אשר יכול להשתנות במהלך החיים בהתאם לגורמים אישיים וסביבתיים. דינמיות זו ומצבם הרפואי המורכב של אנשים עם מש"ה מחייבים הערכות חוזרות ומתן תמיכות טיפוליות בהתאם.

עם זאת, קיים קושי באיסוף מידע מהימן הנוגע לשינויים אלו בשל סיבות רבות: תחלואה מורכבת, נכויות מרובות, ליקויים תקשורתיים, התנהגויות מאתגרות, זקנה מוקדמת ומיסוך של המצב הקיים עקב ריבוי תרופות; יחד עם מחסור בכלי הערכה מותאמים, באנשי טיפול מקצועיים ובמקורות מימון מספקים – קשה עד בלתי אפשרי לספק מענה טיפולי הולם לצורכי אוכלוסייה זו.

פתרון אפשרי ליעול התהליך נעוץ בפיתוח כלי סקר תפקודי המותאם לשימוש המטפלים הישירים הנמצאים במגע יום-יומי עם מקבלי השירות (בן דוד ושות', 2022).

מטרת המחקר

בניית כלי סקר יעיל, תקף ומהימן לאיתור שינויים במצבם התפקודי של בוגרים עם מש"ה על ידי מטפליהם הישירים, ובדיקת ישימותו הקלינית במיפוי שינויים תפקודיים וסביבתיים לאורך זמן.

כלי המחקר

הגרסה העברית של שאלון ה-ABAS-II למבוגרים (ה-Gold Standard), שנמצאה תקפה ומהימנה ואומצה על ידי ועדת האבחון של משרד הרווחה, בשילוב כלים נוספים מקובלים בתחום – שימשו תשתית לבניית כלי הסקר החדש, ה-FST-ID (Functional Screening Tool for Adults with Intellectual Disabilities). הכלי מכיל 17 פריטים משלושת אשכולות התפקוד – מושגי, מעשי וחברתי, בתוספת שני פריטים – שימוש באביזרי עזר ושינויים סביבתיים, ואפשרות להוספת הערות. סולם התשובות הוא סולם "ליקרט", ובו חמש אפשרויות לתשובה הנעות בין 0 ל-4. לפיכך, הציון התפקודי הכללי, ה-GAC (General Adaptive Composite), נע בין 0 = מגבלה תפקודית מלאה, לבין 68 = אין מגבלה תפקודית.

הכלי החדש עבר הליך תיקוף תוכן קפדני ובדיקות מהימנות למן תחילת הדרך ועד לסיום המחקר. יש לציין גם כי הוא נבנה במתכונת אינטרנטית, כך שניתן למלאות אותו בנוחות דרך קישור לטלפון הנייד של המטפל הישיר (Ben David et al., 2022b).

המדגם

המדגם כלל 37 מטפלים ישירים ושמונה אנשי צוות רב-מקצועי שטיפלו ב-88 מקבלי שירות בוגרים בני 21 ומעלה, ברמות מוגבלות קלה, בינונית וקשה/חמורה. מקבלי השירות טופלו בשלושה מרכזי יום המופעלים על ידי עמותת עמיחי בהוד השרון. נוסף על כך, כלל המחקר שבע מומחיות תוכן מנוסות אשר השתתפו בהליך התיקוף.

המחקר

המחקר התבצע בשני שלבים עיקריים – שלב הבנייה והתיקוף (ספטמבר 2019 – ספטמבר 2020) ושלב השימוש הקליני (ספטמבר 2020 – יוני 2022).

בשלב הראשון, שלב הבנייה והתיקוף, מולא שאלון ה-ABAS-II על ידי נותני השירות, עבור כל אחד מ-88 מקבלי שירות. במקביל למילוי, אחת לשבוע התקיימו קבוצות מיקוד בשיתוף המטפלים הישירים וצוות מקצועות הבריאות לצורך בניית הכלי החדש. הגרסה שנבנתה הועברה לבדיקת שבע מומחיות התוכן, תוקנה לפי הערותיהן, הותאמה לשימוש בטלפונים הניידים של המטפלים הישירים, נבדקה בשנית ואושרה על ידן. בסיום בדיקות התיקוף והמהימנות עבור גרסה זו, התקבל כלי סינון בעל ערכים פסיכומטריים גבוהים המאפשר למטפל הישיר לזהות את רמת המוגבלות התפקודית של מקבל השירות בדיוק של כ-90% (Ben David et al., 2022b).

בשלב השני במחקר, שלב השימוש הקליני, נעשה שימוש בכלי החדש לצורך מיפוי שינויים תפקודיים וסביבתיים במהלך מגפת הקורונה ולאחריה בארבע נקודות זמן: "התחלה" – ספטמבר 2020; "אמצע" – אוגוסט 2021; "סוף" – פברואר 2022; ו"לאחר" (כלומר, זמן קצר לאחר דעיכת המגפה) – יוני 2022. הפעם נטלו בו חלק 76 מתוך 88 מקבלי השירות במדגם המקורי. באותן ארבע נקודות זמן בוצע בנוסף מחקר איכותני: עבור מדגם של 20 ממקבלי השירות בוצעו ראיונות עומק עם הצוות הרב-מקצועי והמטפלים הישירים, כדי לנסות ולהבין את המקור לשינויים בציונים התפקודיים והשינויים הסביבתיים שנמצאו בעת מילוי השאלונים. במהלך השלב הזה, התקבלו תוצאות ייחודיות למחקר זה: בעוד שאצל בוגרים עם מש"ה ברמה קלה ובינונית חלה החמרה בתפקוד עם פרוץ הקורונה, דווקא אצל בוגרים עם מש"ה ברמה קשה/חמורה חל שיפור משמעותי על רקע השמירה על השגרה והכפלת שעות הטיפול המקצועיות שלה זכו. תוצאות אלה מהוות תמיכה מבוססת ראיות לתמה הגורסת כי רמת התפקוד של האדם ניתנת לשיפור בכל גיל, ובמתן שעות טיפול נוספות – אפילו ברמות קשות של מוגבלות (Ben David et al., 2022a; Ben David et al., 2023).

תרומת המחקר וחדשנותו

במחקר הנוכחי נבנה כלי סקר זול, תקף, מהימן ונגיש לשימוש המטפלים הישירים; כלי זה מאפשר איתור שינויים במצבם התפקודי של מקבלי השירות, והודות לכך משפר את הנגשת שירותי בריאות לאוכלוסייה זו. כמו כן, תרם מחקר זה להוספת עדויות בנוגע לדינמיות המש"ה, להשפעת הגורמים הסביבתיים ולמידת התמיכה באדם – וכיצד כולם גם יחד משפיעים על תפקודו ועל מידת השתתפותו בחיי היום-יום. זאת בהתאם למודל הרב-ממדי המקובל כיום על ידי מובילי הדעה בארץ – מנהל המוגבלויות במשרד הרווחה והביטחון החברתי, ובעולם – ארגון הבריאות העולמי, האגודה האמריקאית למוגבלות שכלית התפתחותית ונכות התפתחותית והאגודה הפסיכיאטרית האמריקאית.

ככל הידוע לנו, כלי כזה לא פותח עד היום בשום מקום בארץ או בעולם. יעילותו הקלינית של הכלי הוכחה במהלך הקורונה: במהלך המחקר מופו שינויים וזוהו הבדלים תפקודיים בין רמות המוגבלות השונות וכן בין המסגרות השונות. זאת ועוד, הכלי החדש יוכל לסייע בעתיד, בניטור יעיל יותר של כלל הגורמים הן האישיים והן הסביבתיים המשפיעים על תפקודו של האדם הבוגר עם מוגבלות שכלית התפתחותית.

מילות מפתח: מבוגרים עם מוגבלות שכלית התפתחותית, כלי סקר, איתור שינויים תפקודיים וסביבתיים, קורונה.

- [לפריט המלא](#)
- [למאגר המחקרים של קרן שלם](#)
- [למאגר כלי המחקר של קרן שלם](#)